

KOTARSKI KOMITET KPH SENJ OD OSNIVANJA DO POČETKA GODINE 1944.

Na početku ovog napisa želio bih dati neke opaske u okviru kojih bi trebalo gledati na ovaj pokušaj obrade povijesti naše Partije i djelovanja na terenu kotara Senj. Prije svega želim istaknuti da sam se u jednom dijelu rada KK KPH Senj, točnije od početka godine 1944., nalazio ili izravno u Komitetu kao njegov član, ili pri Komitetu kao politički radnik, tako da sam pokušao oskudne podatke, pogotovo za razdoblje osnivanja, popuniti svojim osobnim sjećanjima.

Sama činjenica da je napis konstruiran na taj način, dopušta stanovite nepreciznosti koje nisu namjerne, pa sâm napis držim pozivom na nadopunu propuštenog, eventualne ispravke kao i na dublju analizu rada Komiteta u cjelini kao i pojedinih akcija koje je Komitet provodio.

KK KPH formiran je godine 1942. i o tome će biti kasnije riječi. Međutim, da bi se vidjeli uvjeti i činioци koji su bili prisutni kod njegova formalnog osnivanja, moramo se vratiti nešto unatrag kako bismo vidjeli kako je Partija djelovala na ovom terenu. Jasno je da nisam u mogućnosti i ne želim obrađivati cjelokupnu aktivnost Partije u Senju od Copicća pa dalje. To je posebna tema. Pokušao sam osvjetliti djelatnost pojedinih ljudi koji su na bilo koji način bili povezani s Partijom i koji su nakon dolaska u kotar Senj djelovali kao komunisti iako u tom momentu nisu bili članovi KP, pa čak nisu možda ni bili izravno povezani s Partijom ili s nekom od njenih organizacija preko kojih je ona djelovala (SKOJ i URS). U dosadašnjoj obradi bliže povijesti Senja o ovom nije cjelovito pisano; zbog toga je ovo samo prilog za potpuniju obradu prijeratne revolucionarne povijesti Senja i po mom mišljenju tek poticaj za ozbiljniji zahvat na tom planu.

Zbog toga ću početi od godine 1939. Naime, te godine s robije dolazi Ante Dobrila, rođen u Senju, koji je zajedno s Vladom Sečkom i s još nekim drugim Senjanima tamo dospio kao sudionik tzv. »ličkog ustanka«. Godine 1932. Dobrila i Sečka nalazili su se na robiji zajedno s M. Pijadom, B. Adžijom, P. Miletićem i drugim istaknutim članovima Partije. Njih dvojica postupno prihvaćaju ideje socijalizma te sudjeluju u akcijama koje na robiji organiziraju komunisti — od rada u »tehници« do štrajka glađu. Obojica tamo postaju komunisti i nešto kasnije i članovi Partije. Negdje pri koncu godine 1939. oni dolaze s robije u Senj, gdje ih rukovodstvo HSS na razne načine pokušava vezati uza se. Dobrila ostaje u Senju, dok Sečka odlazi u Zagreb.

Ubrzo Dobrila stupa u vezu s Rafaelom Jurčićem, đakom gimnazije i tada već istaknutim komunistom. Rezultat ove veze bila je ideja da Dobrila u okviru HSS-a pokuša propagirati socijalističke ideje. Dobrila je organizirao tzv. »omladinu HSS-a« te je održao 3 predavanja u prostorijama kluba »Senia« (zgrada Ferajna). U svim tim predavanjima Dobrila je počinjao sa seljaštvom, završavao na Sovjetskom Savezu i položaju seljaka i radnika u njemu. Naime, on je pokušao putem legalnih oblika, tj. »omladinu HSS-a«, popularizirati socijalističke ideje. Na žalost, vodstvo HSS-a ubrzo je reagiralo zabranom »omladine HSS-a«, jer takve organizacije omladine u okviru HSS-a nisu bile predviđene. Dobrila je ostao u Senju kratko vrijeme. Nisu se mogle, bar za sada, utvrditi neke značajnije veze i aktivnosti Dobrile s Partijom u doba dok je bio u Senju.

Druga je značajna osoba predratnog revolucionarnog pokreta Senja Milan Vukelić-»Purica«, svijetao lik revolucionara i borca za socijalizam, rođen 17. VII. 1914. u Alanu. On u svom autobiografskom napisu »Neka sjećanja na revolucionarni rad u staroj Jugoslaviji i NOB-i« navodi da je član SKOJ-a postao godine 1938. u Zagrebu, gdje u to vrijeme radi kao knjižarski radnik. U Zagrebu je kao omladinac, po njegovoj izjavi, bio povezan s drugaricom Mirom Hercog.

Međutim, o svom formalnom primanju u SKOJ saznao je tek nakon rata od druga Maleša. Druge potvrde o ovom nije se moglo naći. Međutim, s obzirom na uvjete rada i konspiraciju postoji velika mogućnost da se formalno primanje u neku organizaciju (Partija i SKOJ) izvrši bez prisutnosti primljene osobe, kojoj se to kasnije priopći ako se uopće pokaže takva mogućnost. To se dogodilo i Milanu jer u to vrijeme napušta Zagreb i vraća se u svoj rodni Alan.

Cjelokupna njegova politička aktivnost i rad na poduzimanju konkretnih mjera u cilju stvaranja oblika organizacione povezanosti upravo potvrđuje tvrdnju da je u Alan došao kao član SKOJ-a.

Nakon dolaska u Alan uključuje se kao radnik na pilani Vodice u sindikalni rad, gdje uskoro postaje tajnik HRS-a. Kao takav postaje jedan od organizatora štrajka na pilani. Osim toga, govoreći o svojim vezama s naprednom i socijalističkom omladinom, u svojim »Sjećanjima« kaže: Godine 1939. ... odmah sam nastavio s aktivnošću koju sam provodio u Zagrebu. Povezao sam se s Vladom Knifićem i njegovom grupom naprednih omladinaca u Senju među koje spada Marko Balen, Ante Matijević, Dušan Orlić, Branko Jurčić i Drago Kaloper. U nastavku kaže da ih je posjetio u zatvoru kada su bili uhapšeni te je tom prilikom »... u razgovoru između nas bilo riječi o eventualnim mogućnostima bijega i nabave oružja za tu svrhu...« Milan je istodobno stvorio vezu s Krmpotama i tamošnjim komunistima, posebno s Mirkom Balenom, koji je 1940., a možda i prije, postao član partijske organizacije Ledenice.

Josip Butorac u napisu »Utjecaj revolucionarnih kretanja na krmpotski kraj u bivšoj Jugoslaviji i počeci ustanka 1941.« posebno je obradio djelatnost Vukelića, njegov rad i veze s partijskom organizacijom Ledenice, pa o tome ne bih više govorio.

Zadržao sam se samo na nekim detaljima iz kojih se vidi njegov rad na stvaranju raznovrsnih organizacionih oblika borbe za propagiranje ideja socijalizma i njegov politički i organizacioni rad na platformi antifašističke borbe. Njegova osoba i rad zahtijevaju posebnu i detaljniju obradu, što u kontekstu ove teme nije moguće učiniti. Međutim, moram spomenuti da u napisu »Formiranje partijske organizacije Ledenica i Krmpota« Petar Frković navodi kao kandidata i Milana Vukelića. Međutim, kako sâm Milan nigdje ne spominje taj svoj kandidatski staž, to se ne može sa sigurnošću prihvatiti, iako se ne isključuje mogućnost da je i o njemu bilo riječi kao mogućem kandidatu Partije. Na koncu da spomenem da u partizane odlazi 8. XII. 1941.

U skladu s koncepcijom iznesenom na početku ovog napisa, da se uz rad Komiteta obrade i osobe koje su bile vezane na neki način s Partijom i njihova djelatnost, moramo bezuvjetno istaknuti Nikolu Starčevića, rođenog u selu Prizni. On je godine 1936. otišao trbuhom za kruhom te se u Splitu zaposlio na brodogradilištu, kako sâm kaže u svojoj »Izjavi. Tamo je bila jaka URS-ova organizacija i sâm je bio aktivni član URS-ovih sindikata i tamo je malo prije kapitulacije Jugoslavije postao kandidat Partije. Za ovo osim njegove tvrdnje nema drugih dokaza. Međutim, odmah na povratku u Priznu nakon kapitulacije Jugoslavije počeo je skupljati oružje i oko sebe okupljati ljude. Tada nije imao izravne veze s Partijom.

Odmah nakon kapitulacije on samoinicijativno piše duž ceste od Jablanca do blizu Karlobaga antifašističke parole, piše vapnom, crta srp i čekić i sl. Značajan je njegov rad na razobličavanju fašizma, tako da se s područja Prizne skoro nitko nije javio u ustaše, u čemu ima mnogo njegova udjela. Negdje u početku 1942. Nikoli u Priznu dolazi Tomo Čačić iz Bužina s još jednim drugom te je na taj način Nikola uspostavio vezu s Likom. Prema kazivanju samog Nikole Starčevića Tomo Čačić objasnio mu je liniju i utvrdio osnovne neposredne zadatke, koji su se sastojali uglavnom u skupljanju oružja, sprečavanju u fašističku vojsku, ustaše i domobrane kao i o potrebi pripremanja formiranja jedne oružane grupe.

Sl. 73 — Ostaci pilane u Vodicama koju su spalili partizani 15. VIII 1941.

Odmah nakon Čačića u Priznu do Nikole dolazi Oren Ružić-Jegor, tada član KP s Paga. Ružić dolazi u prvom redu radi toga da uspostavi vezu s Pagom, točnije partizanskim i partijskim snagama Like. Veza se nadalje održavala preko Nikole jer su do njega dolazili i Čačić i Ružić.

Tako je uspostavljena čvrsta veza partijske organizacije Like s komunistima i partijskom organizacijom Paga. Ovim putem išla je partizanska pošta na Pag i obratno. Ova veza funkcionira redovito do konca rata, a glavni je organizator bio Nikola Starčević.

Isto tako treba istaknuti ulogu Dragana Vukelića-Gundića iz Krasna, koji je također u okviru mogućnosti radio za Partiju i po direktivama Partije. Dragan je u doba kapitulacije Jugoslavije i poslije nje živio i radio u Otočcu kao mladi krojački radnik. O njegovu radu u to doba daje podatke Stipe Ugarković u svojoj »Izjavi«, gdje kaže da je za vrijeme rata na dizanju ustanaka u Lici preko Dragana održavao veze s aktivistima Krasna, Švice, Kosinja, Gorića i drugih sela. 1941. on je Draganu davao posebne podatke, a među ostalima iznošenje oružja iz kasarne u Otočcu i njegovo prebacivanje u Škare. Isto tako dao mu je da raspućava proglas CK. Među ostalim Ugarković ga šalje u Kosinj da tamo on kao Hrvat propagira među srpskim življem prošlost NOP-a. Kasnije se Dragan uključuje u rad na Krasnu te postaje član SKOJ-a, član KK SKOJ-a i član Partije i poznati omladinski i politički radnik na Velebitu.

Na koncu ovog dijela bezuvjetno je potrebno istaknuti vezu koja je ostvarena na relaciji partijske odnosno partizanske snage Gornjeg kraja preko Anke Tomljanović-Gajtan. U ovom dijelu neću se zadržavati na svim oblicima

rada i organizacije tzv. »grupe napredne omladine« na Gimnaziji u Senju, već samo u onom dijelu koliko je značajno da se osvijetli djelatnost Partije na ovom terenu, kao i veze naprednih omladinaca Senja s partijskim organizacijama, odnosno partizanskim organizacijama. Moram napomenuti da je teško lučiti svjesne snage oružane borbe na čisto partijske i čisto partizanske. Ovo se inače, a pogotovo u godini 1941., međusobno isprepliće u tolikoj mjeri da se može reći da tamo gdje djeluju partizanske snage, zapravo djeluje Partija, jer su se na čelu tih oružanih snaga NOP-a uglavnom nalazili članovi KP.

U to vrijeme, počevši od konca godine 1939., postoji napredna grupa omladinaca koja se postupno formirala pod izravnim uvjecajem Tome Balena-Pedule, Milana Vukelića-Kožunića i Rafaela Jurčića-Rafića, već prije oformljenim komunistima i beskompromisnim propagatorima socijalističkih ideja. Nakon kapitulacije Jugoslavije tu grupu sačinjavaju Marko Balen, Dušan Orlić, Ante-Braco Matijević, Branko Jurčić, Vlado Knifić, Drago Kaloper, Danko Antić te Joso Prpić-Gajtan. Ovoj se grupi u rujnu godine 1941. pridružuju omladinci koji pred ustašama bježe u Senj i tu nastavljaju školovanje: Aleksandar Flaker, Miron Vinski (posinak Augusta Cesarca), Danko Grlić a iz Senja omladinci: Ivica Tomaić, Ante Knifić, Milan Butorac i Ivan Pančoka.

Značajnu ulogu u stvaranju i funkcioniranju ove veze imala je Anka Prpić-Gajtan, domaćica i prije poznata po svojim naprednim i socijalističkim shvaćanjima i nastupima. Sa sigurnošću se može reći da je Anka odmah nakon kapitulacije Jugoslavije uspostavila i održavala vezu s Lazom Orličem, Srbinom iz sela Ritovca. Usprkos žandarskom garnizonu u Krivom Putu Lazo Orlić je nekoliko puta došao u njenu kuću na vezu, i obratno, Anka je održavala vezu u šumi iznad kuće. Formiranjem logora u Škaliću i dolaskom Ivice Lovinčića ova veza dobiva novu kvalitetu. Prema izjavi Anke Tomljanović, što potvrđuje Branko Orlić, Ivica Lovinčić bio je najmanje dva puta na sastanku s Ankom. Već spomenuti Joso Prpić-Gajtan iz grupe u Senju bio je njen brat. Ovim putem uz posredovanje Marka Balena uspostavljena je veza s partizanskim i partijskim snagama logora u Škaliću već negdje u početku kolovoza godine 1941. Prema izjavi Branka Orlića (brata Lazinog), na sastanke u dva navrata došao je i Joso Prpić, Ankin brat. Putem ove veze u logor u Škaliću dolazi nešto oružja, lijekovi, sumporna kiselina, kancelarijski materijal, duhan, odjevni predmeti i sl., što je grupa u Senju skupila. Obratno, dolje dolaze neki partizanski materijali, proglasi i uopće nešto tiskanog materijala. Ova veza sa Senjom prekida se negdje na koncu studenog ili u početku prosinca, dok Anka i dalje održava vezu s logorom u Škaliću do konca rata, posebno po obavještajnoj liniji. Treba napomenuti i to da su uz Anku i Josu na ovu vezu odlazile i njihove sestre Franca i Zdenka.

Kad govorimo o logoru Škaliću, treba još istaknuti jednu vezu koju je uspostavio Ivica Lovinčić s ljudima s područja Senja. Naime, negdje u srpnju godine 1941. od strane ustaških vlasti određeni su za popis žita u Gornjem kraju po selima Ritavac, Draškovića i dr. učitelji iz Krivog Puta Milan Balen, Mrakovčić i Karabaić, inače antifašisti i simpatizeri NOP-a. Tom prilikom intervenirali su partizani na čelu s Ivicom Lovinčićem. Nakon razgovora s Balenom utvrđena je veza navedenih učitelja s partizanima Gornjeg kraja. Oni su prikupljali i nosili sami materijal, davali obavještenja i sl. Ovu vezu utvrdio je i Milan Bukvić u »Biografiji Ivice Lovinčića«. Mora se napomenuti da je ova grupa bila potpuno zatvorena i ostalo je samo na toj trojici učitelja

Sl. 74 — Skola u Alanu. U njoj su borci II. čete I bat. »Marko Trbojević« razoružali odred oružnika i rezervista. 29 I 1942.

i njihovih obitelji, i nije dala nekog ozbiljnijeg rezultata u pravcu daljeg razvoja NOP-a u Senju.

U to vrijeme dolazi, točnije vraća se, u Senj Melanija Rivoseki, rođena u Senju, koja je 29. rujna godine 1941. postavljena za profesora na Gimnaziji u Senju.

U svom napisu »Senjska gimnazija u toku NOR-a i Narodne revolucije« kaže: Kao predratna skojevka koristeći iskustvo pred rat u Zagrebu u toku rujna samoinicijativno organiziram omladinski aktiv kojim sam rukovala do kraja 1941. Članovi toga aktiva bili su Ante Matijević, Dušan Orlić, Vlado Knifić i prof. Jozo Bašica.«

Činjenicu da je Melanija Rivoseki bila prije rata član SKOJ-a potvrđuje Ivica-Ferdo Radetić, tada član KK KPH za Novi i Senj. On svojim napisom »Razvitak NOP-a u kotaru Crikvenica« kaže: »... a budući da je Rivoseki Melanka bila član SKOJ-a kao student u Zagrebu od 1939. g...«

Osim toga, činjenica da se ona odmah nakon povratka u Senj povezala s Matijevićem i ostalima, kao i sve ostalo što je konačno dovelo do stvaranja prve partijske organizacije u Senju, najbolje potvrđuje navedeni podatak da je već od godine 1939. bila član SKOJ-a, da je bila organizirana, bliska Partiji i osposobljena za politički rad.

Nakon kapitulacije Jugoslavije na teren kotara Senj, točnije na gradnju ceste u Sv. Jurju, najprije dolazi kandidat partije ing. Kubica, a zatim član partijske organizacije Selce Ivan Brozičević, građevinski poslovođa. Ovdje moram spomenuti, prema osobnom sjećanju, da se Kubica negdje u listopadu, a možda i kasnije, povezao s Brankom Jurčićem, ali mu se ubrzo gubi trag.

Za nas je značajno da Partija putem svojih članova i kandidata počinje organizirano djelovati na ovom području. Brozičević navodi da se u Sv. Jurju

povezao sa Slavkom Rogićem (koji mu je davao pomoć za partizane), Vjekom Babićem i dr. Za nas je važan onaj dio njegovih sjećanja u kojima govori o osnivanju partijske organizacije u Senju. Koristeći se »Sjećanjima« I. Brozičevića u »Vinodolskom Selcu u NOB-i« str. 592, pisac dr. Vinko Antić kaže: »Za osnutka partijske organizacije KPH u Senju sekretar okružnog komiteta KPH Kršul dogovorio je tada s Ivanom Brozičevićem, pošto je ovaj kao tehničar bio iz Sv. Jurja premješten u Senj. Njega je u Senju ing. Kubica povezao s prof. Melanijom Rivoseki i u veljači 1942. godine osnovana je partijska organizacija. Brozičević je radio s radnicima i s radničkom omladinom, M. Rivoseki sa srednjoškolcima i ženama, a Ivan Veža sa službenicima. Aktivna žena sačinjavale su M. Rivoseki, Marija Biondić i Marija Brnčić, a omladinski aktiv vodilo je Vlado Knifić, gimnazijalac, povezan s Ivanom Brozičevićem.

Da bih potkrijepio dosad izneseno, citirat ću I. Brozičevića, koji u svom »Osvrtu na razvitak i rad NOB u 1941. g.« (pisano u listopadu 1951.) kaže: »Mojim dolaskom u Sv. Juraj u samom Senju koliko mi je poznato od druga Kubice, postojala je jedna grupa simpatizera, ali prema dobivenom uputstvu Kršul Mate drug Kubica nije dovoljno aktivan i nisu iskorištene sve mogućnosti koje su postojale. Uz druga Kubicu povezao sam se s Rivoseki Melankom, Ivanom Vežom i Maricom Biondić. Do konca 1941. nije bilo nekih naročitih rezultata, ali je već početkom 1942. godine rad bio mnogo aktivniji jer je bila formirana partijska organizacija.«

U »Napredni Senj 1941. godine« M. Rivoseki kaže: »U prosincu 1941. godine dobila sam partijsku vezu koju sam još ranije zatražila preko partijske veze Zagreb za Hrvatsko primorje. Bilo je to u Novom Vinodolskom lično na druga Radetić Ivicu. Međutim, on mi je rekao da se javim drugarici Mariji Vuković s kojom sam stupila u vezu u siječnju 1942. g. u Novom Vinodolskom. Koncem istog mjeseca saopćila mi je da sam primljena u Partiju. Uskoro poslije prijema u Partiju postala sam sekretar partijske ćelije u Senju, čiji su članovi na osnovu prijašnjeg rada postali drugovi: Ivo Veža, sudac i Adam August ing. Kao partijska ćelija u Senju djelovali smo do konca ožujka 1942. godine, kada je po uputstvu partijskog rukovodstva formiran MK KPH za Senj. Za MK KPH za Senj bili su određeni drugovi Ivo Veža, Adam August i ja kao sekretar.

Prema »Sjećanjima« Marije Vuković-Dunje formiran je u početku 1942. Mjesni komitet, čiji su članovi bili Rivoseki, Brozičević i Veža. Ovaj podatak potvrđuje izvještaj iz Novog, datiran 17. travnja 1942., iz kojeg se vidi da je u Novom bila »Meri« (Melanija Rivoseki — moja primjedba) koja je izvijestila da je u Senju formiran Mjesni komitet od 3 člana.

Iz svega iznesenog upadaju u oči dvije stvari:

1. postoje različita objašnjenja o sastavu partijske organizacije kao i o načinu njenog formiranja i
2. postoje stanovite razlike u određivanju naziva partijske organizacije i Mjesni komitet.

U vezi s prvim upadom u oči da M. Rivoseki uopće ne navodi Brozičevića kao člana partijske organizacije. Međutim, Vuković Marija-Dunja izričito ga spominje, a iz Brozičevićevih sjećanja dá se nazrijeti da je sudjelovao u formiranju ove partijske organizacije. Osim toga, teško je isključiti udio Brozičevića u formalnom stvaranju partijske organizacije jer je on u to vrijeme jedini član Partije na terenu Senja i tamo radi na određenim zadacima dobivenim od Mate Kršula, sekretara OK KPH.

Sl. 75 — Selo ZABUKOVAC za vrijeme NOB-a logor partizanskih jedinica i slobodni teritorij te sjedište političkih organizacija i narodne vlasti, naroda Krmpota, Krivog Puta i Senja.

Vjerojatno svatko tumači događaje ne poznavajući cjelokupnu djelatnost drugoga. Ne može se odreći mogućnost da je M. Rivoseki dobila vezu preko Zagreba s Ivicom Radetićem-Ferdom, iako se isto tako ne može zanemariti rad i djelatnost Brozičevića koji je o svom radu s ljudima i sl. obavještavao OK KPH, ili pak svoju organizaciju u Selcima, odakle je posebne informacije o prilikama i ljudima u Senju mogao dobiti Radetić kao član tog Komiteta kao i tamošnje partijske organizacije.

Razlike pak u nazivu tj. da li »partijska organizacija« ili MK mogu se objasniti uvjetima ilegalnog rada. Treba imati u vidu da je Brozičević vezan na partijsku organizaciju Selce, gdje se tada nalazio Okružni komitet, pa se iz te perspektive mogu objasniti izjave Brozičevića. Na drugoj strani Vuković Dunja član je KK Novi (iako ovo KK Novi treba uvjetno shvatiti), živi i radi u izravnom susjedstvu Senja i kontaktirajući sa Senjom ostvaruje zadatak koji stoji pred tamošnjom partijskom organizacijom, a to je prodirati prema Senju. Lako je moguće da su oba ova podatka točna, odnosno da se osnivanje partijske organizacije i, da tako kažem, imenovanje MK vremenski poklapa (uz moguće variranje od nekoliko dana).

Po mom mišljenju ova je razlika samo u nijansama, to više što se postojanje MK spominje u pisanim dokumentima iz tog vremena kao i u kasnijim izvještajima kasnije formiranog Kotarskog komiteta Senj. I na koncu, u ti jeku godine 1942. i 1943. postoji jasno izražena rukovodna uloga ove organi-

zacije (Rivoseki, Veža) u odnosu na ostale ilegalne organizacije u Senju (Poštanska organizacija s Adamom, Mihićem i dr.).

Iz do sada iznešenog vidljivo je da je Partija na razne načine i s raznih točaka nastojala prodrijeti u Senj, odnosno na teren Senja. Sjetimo se: Kubica iz Sušaka, Brozičević iz Selaca i konačno organizacija iz Novog Vindolskog. Okružni komitet KPH brzo je uočio nastalnu situaciju pa je i nominalno određen partijski organ za Senj. Ivan-Ferdo Radetić u svom zapisu »Historija mjesta Novi u toku 1942.« kaže: »Marta 1942. drug Kršul Mate formirao je u Novom KK KPH Novi. Prvi zadatak ovog Komiteta bio je organizaciono učvršćivanje i pomoć kod formiranja KK u Senju kao i održavanje veza s otocima Pag i Rab.« I dalje, u izvještaju OK KPH za HP je datiran 25. travnja godine 1942. koji je upućen OK KPH, a koji je potpisan potpisom Anka (Berus — moja pretpostavka) kaže se: »Formiran je KK za Novi i Senj.«

Ovo posljednje i jest za nas interesantno. Drugim riječima, ovaj je kotarski komitet s Ivom-Ferdom Radetićem kao sekretarom na neki je način preteča budućem Kotarskom komitetu Senj.

U međuvremenu oružana borba u tijeku godine 1941. razmahala se diljem Hrvatskog primorja tako da postoji čitav niz partizanskih logora kao što su (govorim o onima bliže Senju): grižanski, bibrirski i ledenički, a da ne govorim o drugima. U početku godine 1942. točnije 18. I., razoružana je žandarmerijska stanica u Alanu, a u početku veljače formiran je partizanski vod u Krmpotskoj luci, koji se kasnije smjestio u Zabukovac, o čemu će biti posebno riječi. Na taj način stvoren je skoro potpuno oslobođeni teritorij na samoj administrativnoj granici Senja kod sela Alan i Krivi Put. U takvoj vojno-političkoj situaciji Okružni komitet KPH za HP šaje već u srpnju godine 1942. na ovaj teren iskusnog revolucionara i partijskog organizatora Tomu Strizića, a odmah nešto zatim i Ivu Jeličića, starog komunista. Istodobno je na ovaj teren u Zabukovac upućen Jovo Plećaš (zadužen za rad s omladinom), a kasnije i Feliks Gorski. Moram napomenuti da su svi ovi naprijed spomenuti bili iskušani kadrovi. O Striziću je dosta pisano, pa o njegovoj osobi i značenju neću posebno govoriti. Okružni komitet, kada traži Jeličića za rad u svojoj tehnici, u svom dopisu piše o njemu da je doista marljiva i pogodna sila, jer u tehnici treba da rade sposobni i čisti partijci. O biografijama Gorskog i Plećaša nemam podataka, ali iz osobnog iskustva znam da su bili već iskusni partijski radnici. Eto, vidi se da Okružni komitet izdvaja sposobne organizatore i šalje ih na rad u Zabukovac, točnije odvaja ih s drugih terena radi rada u kotaru Senj.

Situacija se posebno izmijenila likvidacijom neprijateljskog garnizona u Krivom Putu, kada se stvara dosta velik oslobođeni teritorij, na kojem do tada nije postojala nikakva narodno-oslobodilačka organizacija, osim pojedinačnih veza. Već negdje pri koncu srpnja godine 1942. formirana je posebna partijska organizacija, koja prema jednom izvještaju od 10. VIII. broji 9, a prema izvještaju od 23. VIII. 1942. broji 10 članova. Vrlo je teško rekonstruirati imena članova ove organizacije u cijelosti, jer je često dolazilo do promjena. Međutim, sigurno je da su članovi ove organizacije bili Toma Strizić, Ivo Jeličić, Feliks Gorski, Jovo Plećaš, Ive Butorac, Martinčić, a nakon povratka iz Gornjeg kraja i Vlado Knifić.

Za nas je značajno da ova partijska osnovna organizacija ne potpada pod KK KPH Novi na čijem se terenu nalazi, već izravno pod Okružni komitet. I ne samo to. Ova organizacija preuzima izravnu vezu sa Senjom.

Sl. 76 — Zgrada u kojoj se za vrijeme rata jedno vrijeme nalazio Kotarski komitet KPH Senj.

Iz svega naprijed navedenog vidi se specifičan zadatak Tome Strizića, kao i same ove organizacije. Zahvaljujući organizacionim, kadrovskim i političkim pripremama, u početku studenog formiran je posebni Kotarski komitet za Senj u sastavu: Strizić, politički sekretar, Jeličić, organizacioni, Gorski, zadužen za omladinu, i Vlade Knifić, zadužen za gornja krm potska sela. Kasnije postaju članovi Tomo Balen-Pedula i Ive Butorac-Martinčić.

Ovdje moram napomenuti da je pogrešan podatak o formiranju Komiteta koji je iznesen u materijalima I. partijske konferencije za kotar Senj, koja je održana 16. I. 1944. U tom se materijalu kaže da je KK Senj osnovan u rujnu 1942. Taj podatak je vjerojatno dat po sjećanju. U jednom izvještaju iz tog doba javlja se da je KK formiran u početku studenog pa nema razloga da se ne vjeruje tom podatku.

Komitet je težište rada prebacio u prvom redu na stvaranje političkih organizacija u Krivom Putu, jer je to već u Alanu uglavnom bilo učinjeno, te na održavanje veza sa Senjom.

Govoreći o političkoj aktivnosti u Krivom Putu, moramo konstatirati da su rezultati izostali. Na žalost, pogrešnom politikom nije se mogla osigurati masovnija podrška stanovništva. Naime, mnogo stanovnika iz Krivog Puta, točnije pojedini članovi obitelji, i prije su živjeli u Senju. Bilo ih je i u neprijateljskoj vojsci, a bilo je i takvih koji su pobjegli čim je neprijateljski garnizon likvidiran.

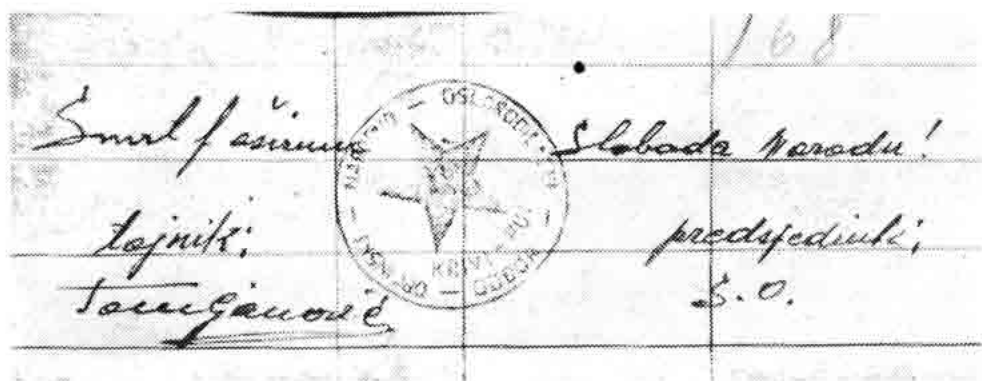
Kotarski komitet nije se najpravičnije snašao niti je našao najpogodnija sredstva. Konkretno, Komitet je bez dublje političke analize dopustio da se po cijelom terenu Krivog Puta provede rekvizicija. Ovo je provedeno na taj način da je rekvizicija dobila karakter odmazde i kazne. Jednostavno se oduzimao dio imovine odsutnih članova domaćinstva. U mnogim slučajevima nije se radilo o osvjedočenom neprijatelju, već o neopredijeljenim ljudima koji su bili ili na radu ili u školama ili su se samo sklonili, kako se to kaže, za svaki slučaj u Senj kod svoje rodbine.

Time ne mislim reći da se tome prišlo naprečac. Poduzimane su ozbiljne mjere i napori objašnjavanja naše politike, organizirali su se NOO-i, danonoćno su se obilazila krivoputska sela. Pozivalo se otišle da se vrate. Ali nije se to radilo dovoljno strpljivo, tako da se dosta brzo prišlo ovim naprijed navedenim mjerama. Za potvrdu ovog citirat ću izvještaj KK KPH Senj sa sastanka Komiteta, koji je pisan 10. XI. godine 1943, dakle cijelu jednu godinu kasnije kada su se mirnije mogle sagledati sve akcije, uspjesi, a i nedostaci. Citiram: »Mobilizacija na Krivom Putu nije uspjela pa su se mnogi sklonili iznad kuća u šumu. Kada su uhvaćeni na pitanje, zašto je Krivi Put takav, oni kažu da su počinjene velike pogreške dok je Krivi Put oslobođen prvi put«. U nastavku citiranog izvještaja kaže se: »... a drugo da je bila postavljena strahovlada, za svaku sitnicu da su se poduzimale kazne oduzi manjem blaga i hrane pa se narod odbio takovim postupkom i sada se ove pogreške trebaju ispravljati.«

Ovo se, govoreći o radu KK Senj, moralo svakako posebno obraditi. I dok KK uspješno djeluje u oslobođenim selima Krmpota, selu Alanu i kasnije uspješno prenosi žar NOR-a na druge terene — Krasno, općina Sv. Juraj, općina Jablanac, gdje niču organizacije NOO-a, AFŽ-a, dotle na ovom dijelu tako reći do konca rata željeni uspjeh, pa ni uloženi trud i napori nisu ni izdaleka dali rezultate kao na drugim terenima.

Iako nisam našao potvrdu u pisanim materijalima toga doba, kao sudionik tih zbivanja mogu reći da je na neuspjeh u Krivom Putu reagirao Okružni komitet tako da Toma Strizić odlazi na novu dužnost, a za sekretara KK postavljen je Toma Mavrić iz Grižana, tada već poznati komunist i iskusni partijski radnik. Mavrić preuzima dužnost sekretara pri koncu siječnja godine 1943.

Moram napomenuti da su članovi Komiteta i politički radnici Komiteta radili u pravcu Krivog Puta pod nevjerojatno teškim uvjetima. Krivi Put nije se od kolovoza godine 1942. mogao smatrati oslobođenim teritorijem. U najboljem slučaju poluoslobođenim. Ustaške jedinice u raznim formacijama dolazile su u Krivi Put nastojeći svoj dolazak prikriti jutarnjom tamom. Svaki odlazak u Krivi Put mogao se završiti i završio se često izravnim susretom s ustašama. Katkad su aktivisti išli na teren sami (naoružani samo pištoljem) nego da dobiju oružanu pratnju koja je bila lakše uočljiva. U takvim uvjetima 18. I. 1942. pada u zasjedu Ive Jeličić, organizacioni sekretar Komiteta, kada je zajedno s Pavlom Butorcem, članom KK SKOJ-a za Senj, i s Danicom Mihaljević išao na teren na politički rad, kako se tada govorilo. U zasjedi su poginuli Ive i Danica, dok se Butorac uspio spasiti. Ovo je bio veliki gubitak za Senjski komitet, kao i za cijelu Partiju. Poginuo je Ive, vrijedni i zaslužni član Partije, dobar drug, veliki organizator i još veći odgajatelj mlađih i manje iskusnih članova Partije.

Sl. 77 — Žig Općinskog narodnooslobodilačkog odbora Krivi Put iz 1944.

Ranije sam rekao da su najprije partijska organizacija sa Strizićem na čelu, a zatim i novoformirani KK Senj uspostavili vezu sa Senjom. Veza se obično održavala preko Klaričevca, a češće kod Sv. Ilije, na cesti prema Novom Vinodolskom, gdje je uspostavljen punkt. O radu u Senju, odnosno o samoj organizaciji u Senju posebno ću govoriti jer je to do sada nedovoljno obrađeno.

Do konca godine 1942. KK potpuno je pokrio, u organizacionom smislu, krmpotska sela, zatim tako reći cijelu općinu Krivi Put, kao i mjesto Senj. Nametao se zadatak prodiranja u drugi dio općine Senj, tj. u Krasno, Jurjevo i Jablanac. Skoro sva gornja sela Velebita na ovaj su ili onaj način dolazila u doticaj ili s vojnim jedinicama ili pak s pojedinim istaknutijim partijskim radnicima koji su išli s vojnim jedinicama iz Like.

Sjetimo se Krasna, gdje su neko vrijeme djelovali Šime Balen, Nina Rupčić i Stipe Ugarković. Slična je situacija u podvelebitskim selima Jablanca.

Zbog svega toga u veljači godine 1943. upućen je na teren Krasna, odnosno druga sela Velebita Feliks Gorski, a 18. V. 1943. cijeli se Komitet prebacuje u Krasno. Članovi Komiteta u Krasnu su bili: Toma Mavrić, politički sekretar, Josip Kalafatić-Malicija, organizacioni sekretar i Feliks Gorski.

Sâm je rad na terenu Velebita umnogome bio olakšan zahvaljujući radu i djelovanju pojedinaca s tog terena, koji su na ovaj ili na onaj način bili već stvorili neke veze s partijskim odnosno partizanskim vojnim organizacijama. Tu prije svega mislim na Nikolu Starčevića na području Prizne, Dragana Vukelića u selu Krasno te Lovru Stanišića koji je djelovao u selima Sv. Jurja i koji u svojim »Sjećanjima« govori da je već u početku 1942. bio povezan s partizanskom vojnom komandom u Škarama. Jure Balen u svojoj izjavi također navodi da je još 1942. u svibnju dobio od Dane Borovića ilegalni materijal koji je raspačavao i razbacao, a u lipnju 1942. otišao na sastanak u Krasno, gdje se sastao sa Šimom Balenom i Stipom Ugarkovićem.

Sve ovo urodilo je osnivanjem odreda u ožujku 1943., dakle prije prebacivanja KK KPH na ovaj dio terena kotara Senj.

Iz navedenog vidljivo je da je Partija u cilju razbuktavanja ustanka djelovala na ovom terenu. Priznajem da ovo još nije dovoljno obrađeno pa će se to tek trebati učiniti.

Sl. 78 — Donji Starigrad, stanje poslije oslobođenja, 1946.

Činjenica da je prije dolaska KK bio formiran odred, govori sama za sebe. Već ovdje moram napomenuti, što ni u čemu ne umanjuje značaj naprijed navedenog, da se odmah nakon formiranja odreda pred KK Senj postavilo pitanje kako osigurati rukovodeću ulogu Partije u odredu gdje članova KK nije bilo, odnosno gdje su za rukovodeća mjesta došli nečlanovi.

Uz Komitet u Krasnu postoji partijska organizacija političkih radnika u sastavu: Pave Butorac, Melanka Segota-Maja i Vlade Knific.

Nešto kasnije Komitetu je dodijeljena kao politički radnik Nada Brnčić, koja u Krasnu uoči kapitulacije Italije postaje član Komiteta. Komitet je imao sjedište u Krasnu, odakle se išlo na teren. Za kratko vrijeme uspostavljen je kontakt sa simpatizerima. Kasnije se oni formiraju u aktive, od kojih neki aktivni i aktivisti postaju kandidati Partije. Komitet posebno djeluje u pravcu uspostavljanja veza s Pagom i Rabom. Ovaj dio terena postaje veza za prebacivanje materijala i dobrovoljaca u partizane. Čitave grupe od po dvadesetak boraca s Raba i Krka prelaze preko Komiteta Senj, koji organizira primanje na obali, prebacivanje do Krasna, a zatim dalje. S Raba dolaze ozbiljne količine hrane, koja se prebacuje dalje u Otočac, koji je u međuvremenu oslobođen, za ZAVNOH. Formiraju se odbori USAOH-a, AFŽ-a, niču NOO-i. U izvještaju od 4. VIII. 1943. izvještava se: »... osim toga imamo još dva aktiva, jedan u Kladi a drugi u svetojurskim selima, koji se pokazuju kao dobri u radu, izvršavaju sve zadatke koji se pred njih postavljaju te vrše sav rad partijskih jedinica, pa im mislimo postaviti neke zadatke da ih

još provjerimo u radu i time mislimo da od tih aktiva za kratko vrijeme ostvarimo partijske jedinice.«

U nastavku izvještaja se kaže: »... izviješteni smo o svim potrebnim stvarima iz svih mjesta uz obalu.«

U izvještaju se zatim kaže da su u jablanačkoj općini formirana 3 odbora USAOH-a, i to jedan u Jablancu, zatim u Segotama i u Balenskoj Dragi. Na tom terenu postoje 2 vrijedna simpatizera kao i jedan vrijedan omladinac koji je posebno zadužen i uspješno obavlja vezu s Pagom (mislim Nikola Starčević), pa se u nastavku kaže da bi se za kratko vrijeme mogla od njih trojice formirati partijska organizacija. Formirani su NOO-i u Jurjevu, Prizni, Kladi, gornjim selima Sv. Jurja. Jednom riječju, sav teren pokriven je raznim organizacijama NOP-a.

Interesantno je napomenuti da se u ovom izvještaju posebno govori o situaciji na Rabu i Pagu, iz čega se vidi koliko je odlično funkcionirala veza s tim otocima. Ovaj teren postaje na neki način odskočna daska za partijski rad na ova dva otoka. Međutim, govoreći o situaciji u Senju, u izvještaju se na nekoliko mjesta ne govori povoljno o radu MK Senj. Radi ilustracije citirat ću dio izvještaja koji govori o Općinskom komitetu Senj (sada je valjda došlo do promjene naziva od MK u Opć. komitet): »U Senju je stanje isto, samo je primljen jedan član u opć. komitet, tako da je bio komitet ostao s dva člana a sada opet ima tri. Ovaj drug koji je primljen u Opć. komitet bio je povezan sa Sušakom«. (Luka Babić-mornar iz Klade, moja opaska). I dalje citiram: »Inače je njihov rad još uvijek slab, ali ipak od kad se s njima češće sastajemo počeli su biti aktivniji i sada kažu, što do sada nije bio slučaj da ima uslova za rad. Još je kod njih uvijek to da se nisu uspjeli povezati s radništvom, što pred njih stalno postavljamo kao najvažniji zadatak.«

Ja sam se ovdje zadržao nešto više da bi se shvatila kasnije odluka KK u odnosu na Opć. komitet. Moram ipak napomenuti da je iz izvještaja vidljivo da su održani još neki osobni kontakti s pojedincima iz Senja, čija se imena razumljivo ne spominju. Napominjem da je Komitet izravno i svakodnevno sudjelovao u partijskom radu part. organizacije odreda.

U ovakvoj političkoj situaciji dolazi do formiranja i prve partijske organizacije, koja je formirana u Starigradu, također u kolovozu. Po svemu sudeći, u kolovozu su formirane i neke druge partijske organizacije, a neki su drugovi primljeni u članstvo Partije. Na žalost, do tih podataka nisam došao, ali se nadam da ću putem prikupljanja izjava i do tih podataka doći. Ovo uvjerenje temeljim na tome što su neki drugovi odmah nakon toga postali članovi KK, a da se prethodno ne spominju kao članovi Partije, iako se iz izvještaja daje naslutiti da su neki već provjereni te je samo pitanje dana kada će biti primljeni, kao npr. trojica na Jablanačkom terenu (Jure Matijević, Nikola Starčević i Ivica Matijević).

Dok je organiziranje i razvijanje NOP-a teklo na najbolji mogući način, što na neki način govori i o kvaliteti Komiteta i pojedinih članova tog Komiteta, dotle se u svjetskim razmjerima naslutila i kapitulacija Italije.

Malo prije kapitulacije Italije, odnosno uoči oslobođenja Senja, 4. ili 5. IX. jedna jača ustaška jedinica neopaženo dolazi do Krasna i opkoljava Komitet, odnosno osobe koje su se nalazile u Komitetu, odnosno u zgradi Komiteta. Od članova Komiteta u zgradi su se nalazili Toma Mavrić i Malicijo, politički radnici pri Komitetu Maja Segota, Pave Butorac i Vlade Knifić,

kuharica Komiteta te 8 do 10 drugova koji su se prebacili iz Raba i koji su čekali raspored.

Opkoljavanje je bilo iznenadno (jedna četa koja je bila na osiguranju Komiteta jednostavno se povukla.) Iz opkoljene kuće uspjeli su se probiti Maja Segota, Vlade Knifić i kuharica, dok je Pave Butorac izašao iz kuće prije konačnog opkoljavanja. Dvojica drugova iz Raba poginula su u probodu, a ostali novodošli iz Raba i Krka bili su zarobljeni. To je bio veliki gubitak za KK Senj i za našu Partiju. Može se jedino reći da je bila velika sreća što se ovdje nisu našli Toma Strizić, koji je dva dana prije bio u Krasnu, zatim Gorski, Brnčić i drugi. Tragedija bi bila još veća.

O samom djelovanju Komiteta u Senju neću mnogo govoriti. Nakon pogibije u Krasnu sekretar Komiteta postaje Ivica Baretić, a od starog Komiteta ostaju Gorski i Nada Brnčić. Prema izjavi Ivice Baretića postojao je još jedan član čijeg se imena nije mogao sjetiti. Ovaj Komitet je kao jednu od prvih odluka donio odluku o raspuštanju Općinskog komiteta u Senju kao i odluku o anuliranju partijskog članstva svima osim jednom članu. Kako je taj član kasnije dodijeljen u partijsku organizaciju u kojoj sam se i ja nalazio, to znam da je to bio Luka Babić, pomorac.

Odmah se pristupilo formiranju Gradskog i Kotarskog NOO. Teškoće su bile posebno pri sastavu Gradskog odbora jer su se pojedini ljudi teško prihvatili ove dužnosti. U Senju je odmah formirana partijska organizacija, tzv. mjesna. U toj su se organizaciji nalazili Juraj Pelić, Ante i Vlade Knifić, Luka Babić, mornar. Ova je organizacija djelovala u sastavu Gradskog NOO. Isto je tako formirana i partijska organizacija KNOO-a, u kojoj su bili članovi i radnici tog odbora.

U skladu s narodnooslobodilačkom politikom Partije Komitet je uz aktivno sudjelovanje OK za HP pokušao pridobiti tada poznate političare-pristalice HSS. No u tom se nije uspjelo jer oni nisu prihvatili suradnju. Doduše, neki poznati građani ušli su u NOO, ali, kako je to vidljivo iz nekih izvještaja GNO nije aktivno radio osim na prehrani. Komitet je razvio živi i vrlo svestran rad. Prije svega na razvijanju mreža partijskih organizacija. U Senju postoje slijedeće partijske organizacije: komanda mjesta — 3 člana, četa Kom. mjesta — 6 članova, KNOO — 4 člana i jedna kandidatska grupa, GNO — 3 člana, Pošta — kandidatska grupa od 3 člana, kako se u izvještaju kaže »nekadanjih senjskih partijaca«, Jurjevo — 3 člana, Jablanac — 4 člana i 1 kand. grupa. Osim toga postoji čitav niz simpatizerskih grupa. U izvještaj od 26. X daje se ocjena kvaliteta organizacija pa se kaže: »Opća karakteristika naših partijskih organizacija je politička neizdignutost«.

U samom je Senju Komitet putem ovog agitaciono-propagandnog odjela razvio živu društveno-zabavnu aktivnost, koja u Senju nije pamćena već odavno. Međutim, poseban problem oko kojeg se posebno bavio Komitet bila je pojava prave gladi. Tvorničke radnice nisu dobivale plaću ili tek simboličnu. Podjela hrane koja je vršena preko GNOO-a bila je nedovoljna. Komitet u tom pravcu poduzima čitav niz mjera oko organizacije prehrane, a istodobno se često i energično obraća ZAVNOH-u za pomoć u hrani i novcu za radnice tvornice duhana.

U takvoj situaciji održana je 16. I. 1944. u Senju i I. partijska konferencija za kotar Senj, koja je dala ocjenu političke situacije kao i same partijske organizacije. O tome neću posebno govoriti jer je I. partijsku konferenciju

Sl. 79 — Drugovi Dušan Petrović »Sane« i Anton Rončević »Tona« u talijanskom tenku kao pratnja Randolja Churchilla na putu za Otočac. Senj obala, listopada 1943.

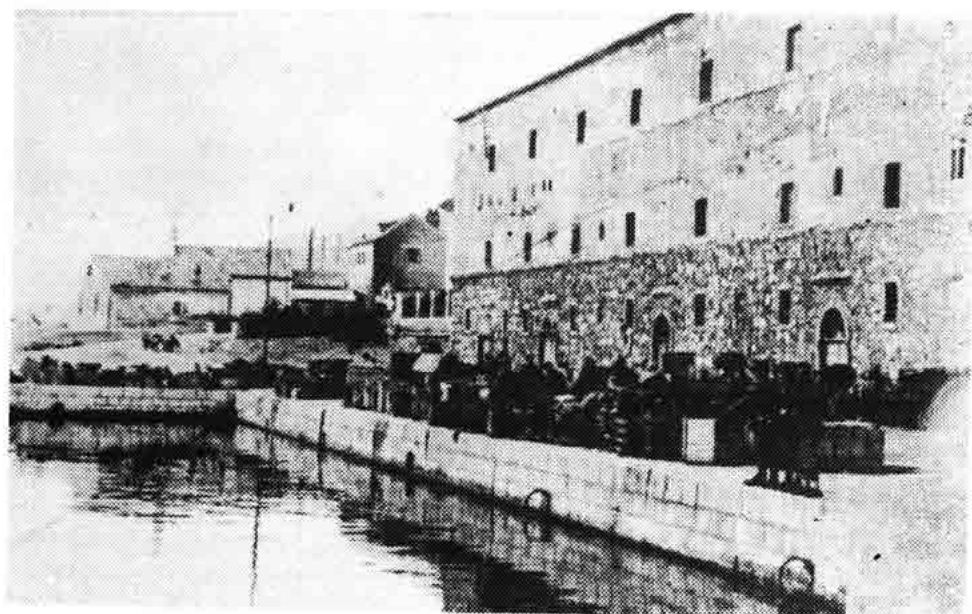
obradio drug Petrović. Nešto iza toga, 19. I. 1944., dolazi do prodora njemačkih jedinica i do povlačenja iz Senja. Neprijatelj je za kratko vrijeme napustio Senj za 2 dana tako da su se Komitet i ostale organizacije ponovno spustile u Senj.

Međutim, nakon 2 dana neprijatelj ponovno prodire te je ponovno došlo do povlačenja. Komitet se dijeli u dva dijela, te se jedan dio vraća u Zabukovac, a drugi dio povlači se na Velebit. Time se htio osigurati kontinuirani rad na Krivom Putu, a odatle se lakše povezivalo sa Senjom i s drugim dijelom kotara, tj. tadanjim općinama Krasno, Jurjevo i Jablanac. Prilikom povlačenja komitet ostavlja u Senju vezu i to Ladislava Gruičića. Na žalost, ova veza nije dala posebne rezultate jer se imenovani nije povezao s pojedincima kojih je bilo u Senju.

Sl. 80 — Vojnici razoružane talijanske »elitne« divizije »Murgie« odlaze kućama, Senj, cesta F. Vukasovića, rujna 1943.

Sl. 81 — Velike količine zaplijenjene talijanske neprijateljske ratne opreme, u senjskoj luci, rujna 1943.

Sl. 82 — Partizanska straža u osvojenom talijanskom bunkeru na prijevoju Vratnik, 11. IX 1943.

Sl. 83 — Vratnik 12. IX 1943. radiotelegrafisti XIII. diviziije čekaju zapovijed, prvi slijeva Andrija Spehar komesar teh. radionica GSH-e.